

ВСТУП

«**П**ереживаючи скорботу» не є звичайною книжкою. У певному сенсі це зовсім не книжка, а радше палкий результат спроби хороброго чоловіка вглядітися у власне страждання і дослідити його з тією метою, щоби потому знайти розуміння, чого ми потребуємо, щоби проживати наше життя, у якому маємо очікувати на біль і смуток утрати тих, кого любимо. Мало хто міг би написати таку книжку, фактично, ще менше написали б її, навіть якби могли, і ще менше опублікували б, навіть якби написали.

Мій вітчим, К. С. Люїс, і раніше писав на тему страждання (Проблема страждання, 1940)¹, отож горе

¹ Видання українською: К. С. Люїс. Проблема страждання. Львів, Свічадо 2023. — Тут і далі примітка перекладача, якщо не вказано іншого.

не було для нього новим досвідом. Горе він пізнав ще дитиною: утратив матір, коли йому було дев'ять років. Він тужив за друзями, яких утрачав упродовж років, деякі загинули в боях під час Першої світової війни, інші — від хвороб.

Він також писав про великих поетів та їхнє оспівування кохання, але чомусь ні його вченість, ні його досвід не підготували його до поєднання великого кохання із великою втратою, що є його антитезою; окрилена радість у знайденні та здобутті пари, яку Бог підготував для нас, та нищівний удар і втрата, що є нівеченням Сатаною цього великого дару кохати й бути коханим.

Згадуючи в розмові цю книжку, людина часто мимовільно, чи через лень, упускає неозначений артикаль на початку її назви («A Grief Observed»). Ми цього робити не мусимо, оскільки назва повністю і докладно описує те, чим є ця книжка, і в такий спосіб дуже точно виявляє її реальну цінність. Що завгодно під назвою «Grief Observed» мало б бути настільки загальним і неконкретним, щоби стати академічним у своєму підході, а отже, малопомічним для тих, хто переживає чи наближається до тяжкої втрати.

З іншого боку, ця книжка є суворим викладом дослідження спроб людини впоратися з емоційним паралічем найстрашнішого горя в її житті й урешті-решт подолати його.

Що робить «Переживаючи скорботу» ще більш видатним, це те, що автор був особливим чоловіком, а жінка, яку він оплакує, особливою жінкою. Обидвоє були письменниками, обидвоє були науково талановитими, обидвоє були відданими християнами, але тут схожість закінчується. Я в захваті від того, як інколи Бог об'єднує людей, настільки таких далеких одне від одного, і злитовує їх у ту духовну однорідність, якою є шлюб.

Джек (К. С. Люїс) був людиною, чиї надзвичайна вченість та інтелектуальні здібності ізолювали його від великої частини людства. Серед його колег було мало тих, хто міг зрівнятися з ним у дебатах чи дискусіях, а ті, хто могли, майже неминуче опинялися притягнутими одне до одного в невеликій, тісно згуртованій групі, що стала відомою як «Інклінги»² і залишила нам свою літературну спадщину. Джон Рональд Руел Толкін, Джон Вейн, Роджер Ланселін Грін і Невілл Когілл були серед тих, хто вчашав на ці неформальні сходини.

² Інклінги — вільний літературно-дискусійний гурток, який існував із поч. 1930-х рр. і до кінця 1949 р.; пов'язаний із Оксфордським університетом. Інклінги були літературними ентузіастами, які цінували вагу нарративу в літературній прозі та заохочували написання фентезі. Дослідники літературного процесу нерідко називають учасників гуртка «християнськими романтиками».

Гелен Джой Грешем (уроджена Девідмен) — тобто «Г.», про яку йдеться в цій книжці — була чи не єдиною жінкою, з тих, кого Джек коли-небудь зустрічав, яка була йому інтелектуальною рівнею, а також такою ж начитаною і широко освіченою, як він сам. У них була ще одна спільна риса: вони обоє мали феноменальну пам'ять. Джек ніколи не забував нічого з того, що колись прочитав, як і вона.

Виховання Джека в цінностях англійського та ірландського середнього класу (він походив із Бел-фаста, де батько працював юрисконсульту у поліційному суді) відбувалося на початку ХХ століття — за часів, коли поняття особистої честі, цілковитої відданості своєму слову, а також загальні принципи лицарства й добрих манер іще втовкмачували молодим британцям з інтенсивністю дужчою, аніж будь-які інші форми релігійних обрядів. Твори Едіт Несбіт, сера Вальтера Скотта й, можливо, Редьярда Кіплінга були взірцями стандартів, індоктринацію якими Джек відбув іще юнаком.

Натомість не могло бути середовища відміннішого від Джекового, ніж те, з якого вийшла моя мати. Донька двох єврейських іммігрантів у другому поколінні з нижчого середнього класу — її батько українського, а мати польського походження — вона народилася і виросла в Бронксі в Нью-Йорку. Єдина дивовижна схожість, яку можна знайти, як порівняти

їхній ранній розвиток, полягала в тому, що обоє володіли справді винятковим інтелектом, що поєднувався з науковим талантом та ейдетичною пам'яттю. Обоє прийшли до Христа довгим і важким шляхом, що провадив від атеїзму до агностицизму, а звідти, дорогою теїзму, нарешті до християнства, а ще обоє сягали надзвичайних успіхів у своїх студентських кар'єрах. Навчання Джека перервав його обов'язок перед країною під час Першої світової війни, а Матері — політична активність і шлюб.

Багато написано — як вигаданого, так і фактичного (іноді одне маскується під інше) — про їхні життя, знайомство й одруження, але найважливіша частина історії, як є в цій книжці — визнання великої любови, що зростала між ними, поки не стала майже видимим палом. Здавалося, вони ходять разом усеєдині сяйва, яке вони самі створили.

Щоби хоч трохи зрозуміти те страждання, яке вміщує ця книжка, і мужність, що вона її демонструє, насамперед маємо усвідомити цю любов між ними. Дитиною я спостерігав, як ці двоє дивовижних людей сходилися, спершу як друзі, потім, у незвичайній послідовності, як чоловік і дружина, і, зрештою, як коханці.

Я був частиною дружби; я був додатком до шлюбу, але стояв обіч їхнього кохання. Під цим я не маю на увазі, що мене якось навмисно виключили,

а радше те, що їхнє кохання було чимось, частиною чого я не міг і не мав бути.

Навіть тоді, у ранньому підлітковому віці, я стояв осторонь і спостерігав, як між цими двома зростає любов, і вмів радіти за них. Це було щастя, відтінене сумом і страхом, бо я знав, як знала й Мати з Джеком, що цей їхній найкращий час буде коротким і закінчиться журбою.

І тоді ж мені довелося пізнати, що будь-які людські стосунки закінчуються стражданням — це плата, яку наша недосконалість дозволяє Сатані вимагати від нас за привілей любови. У мене був пружний потенціал молодости, щоби впасти на нього, коли померла Мати. Попереду на мене чекали інші любові, які я мав зустріти, і, безсумнівно, із часом утратити їх чи бути втраченим ними. Але для Джека то був кінець усього того, у чому так довго відмовляло йому життя, а тоді ненадовго подало, наче безплідну обіцянку. Для Джека там не було жодних надій (хоч як туманно, я мусив їх бачити), ані яскравих сонячних галявин, ані життєвого світла, ані сміху. У мене був Джек, на якого можна було спертися, бідолашний Джек мав тільки мене.

Я завжди хотів знайти можливість пояснити одну маленьку річ, уміщену в цій книзі, яка свідчить про певне непорозуміння. Джек вказує на той факт, що коли він згадував про Матір, я завжди здавався

зняковілим, ніби він сказав щось непристойне. Він не розумів, що дуже незвично для нього: мені було чотирнадцять, коли померла Мати, і я був продуктом майже семи років виховання в Британській підготовчій школі. Урок, якого мене наполегливо навчали впродовж усього цього часу, полягав у тому, що найганебніше, що може зі мною трапитися — це кинути в сльози публічно. Британські хлопчики не плачуть. Але я знав, що якби Джек говорив зі мною про Маму, я нестримно плакав би, і, що ще гірше, він також. Це й було причиною мого зниківіння. Мені знадобилося майже тридцять років, щоби навчитися плакати не соромлячись.

Ця книжка — емоційно оголена людина у власній Гетсиманії. Вона розповідає про страждання і порожнечу горя, яке мало кому з нас доводиться витримувати, бо що більша любов, то більша скорбота, а що сильніша віра, то лютіше Сатана штурмуватиме її фортецю.

Коли з Джека висотував жили емоційний біль після тяжкої втрати, він також страждав від душевних мук, спричинених трирічним життям у постійному страху, фізичних муках від остеопорозу й інших нездужань і від повного виснаження після тих кількох останніх тижнів, проведених у постійній турботі про свою вмираючу дружину. Розум його напружувався до такої неймовірної надсади, що значно